

I. Mälestused Sõjaväe Tehnikakoolist (II lend, 1936–1940)¹

ELMAR-JOHANNES TULVISTE

Sõjakooli aspirantide klassis 1933–1934

Nooremleitnant E. Tulviste
1940. a

1. juulist 1933 astusime sõjaväkke aega teenima, mis tol ajal oli jalaväes alla aasta, tavaliselt 10 kuud. Sõjakoolis tuli teenida 13 kuud. Mind määrati 10. üksik-jalaväepataljoni Tallinnas, kus pidin teenima kaks kuud noorteaega. Olin olnud rivis veidi üle kuu, kui suvel Üksnurmes saadud jalahaav hakkas mädanema ja mind pandi kõrval asuvasse sõjaväehaiglasse. 1. septembril lõppes noorteaeg ja pidi otsustama, kuhu edasi minna. Andsin avalduse Sõjakooli astumiseks, kuid katsetele ei saanud haiglas oleku tõttu minna. Mulle tuldi vastu ja piirduti ainult kirjandiga. Varsti kirjutatiigi mind haiglast välja ja suunati Sõjakooli 1. aspirantide kompaniisse. Hiljem sain teada, et kirjandid anti hindamiseks inspektor E. Särgevale ja minu töö sai hinde “12”.

Sõjakoolis olid puhtsõjalised ained ja need olid mulle kaunis vastumeelt. Ei võinud siis arvatagi, et hiljem saan kutseliseks sõjaväelaseks ja üle kahekümne aasta tuleb armees teenida. Sõjakoolist lahkudes lasti igal aspirandil kirjutada anonüümselt oma arvamus sõjaväeteenistuse kohta. Minu arvamus oli negatiivne.

¹ Mälestused on siin avaldatud lühendatud kujul. Originaaltekst KVÜÕA muuseumis.

Aspirandi vorm oli korralik, linnas käies kuulusid vormi juurde valged kindad. Ka toit oli hea ja küllaldane, aga distsipliin oli range. Linna lasti pea igal pühapäeval, peale selle oli meil oma kasiino (eraldi ohvitseride omast). Kehaline kasvatus oli heal järjel, samuti laskmine. Aspirantidest on meelde jäänud Armin Alla, kes oli usuteaduse üliõpilane. Ta oli hea poksija ja hiljem sai tuntuks fotograafina. Mäletan meist tunduvalt vanemat tasakaalukat õigusteaduse üliõpilast Petersoni. Veel on meelde jäänud ilus pikka kasvu aspirant Kristjansen, kes sõjaajal oli Estonias näitlejaks ja siis emigreerus Eestist.

Karistada ma Sõjakoolis ei saanud, kuid kaks vahelejäämist on praegugi meeles. Vabadussõja eksamile ilmus äkki kindral Laidoner koos õppeasutuste ülemaga. Olles veidi juttu ajanud, võttis ta laualt ühe pileti ja küsis eksamineerivalt majorilt (nime olen unustanud) selle pileti sisu ja vastust. Major vastas põhjalikult ja ülemjuhataja pani pileti lauale tagasi. Järgmine vastaja olin mina ja võtsin sama pileti, mille vastamist olin äsja kuulnud. Sain hindeks "6", kusjuures mingeid lisaküsimusi ei järgnenud.

Välikindlustamises õpetas meid alati korrektselt vormi kandev noor ja andekas major, kes pingutatud traati nimetas tõmbitsaks. Ja nii hakkasime meie ka teda kutsuma. Ta nõudis, et igal meist oleks tehtud õpitust korralik joonistega konspekt. Minul oli see kaunis kehv, aga sapöörirühmas oli toorkord aspirandiks hilisema Tallinna Polütehnilise Instituudi teadusala prorektor Lepikson, kellel oli suurepärase konspekt. Selle ma vastamisel majorile esitasingi. Millegipärast küsis ta minult palju muud, mida piletis ei olnud. Andes mulle konspekti tagasi, vaatas ta mulle otsa ja lausus: "See pole Teie konspekt." Ütlesin, et ei olegi. Ta naeratas ja pani hindeks "11". Ja siis selgus, et major oli Lepiksoni onu ja tundis oma õepoja käekirja suurepäraselt.

1934. a märtsikuus anti 1. kompaniile õhtu eel lahingukäsk. Igähele jagati välja 30 lahingupadrunit ja 2 käsigranaati. Meie rühm koos rühmaülemaga asus elektrirongile ja sõitsime Tallinna, sealt läksime rivikorras Narva maanteele maja nr 28 hoovi, kus võtsime käskluse korras rivitult. Seal asus vapside staap, mille oli juba okupeerinud politsei ja kust kanti autosse raamatuid, kaustu ja pudelikaste. Olime seal keskööni, siis suundusime jälle jaama ja rongiga Tondile. Rongis tuli meie juurde üks mees, nuttis ja oli nõrдинud, et Vabadussõdalaste Liit likvideeriti.

Kuu aega hiljem juhtus Valdeku lasketiirus kuulipildurkompanii aspirantidega raske õnnetus. Aspirandid leidsid lõhkemata 40 mm mürsu. Kui nad seda kobaras koos olles utisid, kukkus mürsk maha ja lõhkes. Kaks aspiranti said surma ja neli raskelt haavata.

21. juunil 1934 saime lõputunnistused ja ees seisis kuu aega praktikat väeosades. Mind koos kolme kaaslasega suunati Narva 1. jalaväerügementi, mis asus Kurtna laagris Kuremäe kloostri lähedal. Laager asus looduslikult

ilusas kohas puhtaveeliste järvede vahel, kus oli palju kala ja vähki. Nüüd anti õppuste läbiviimiseks meie käsutusse rühmad. Vahel olid kaasas kaadriohvitserid, kuid enamasti mängisid nad bridži. Õhtuti jalutasime neljakesi Kuremäe ümbruses ja nautisime rahu ning vaikust. See oli aeg, mis on mulle meelde jäänud sõjaväe käigus kõige meeldivamana. Kõik oli nii ilus ja lihtne, Sõjakooli drill oli seljataga ja elu tervenisti ees.

Sõjaväe Tehnikakooli II kursus 1936–1940

Sõjaväe Tehnikakooli I kursuse lõpetamisest oli möödunud 13 aastat. Nende aastatega oli tehnilise ala ohvitseride kaader mitmetel põhjustel vähenenud ja paratamatult vajati selle täiendamist.

Eesti Vabariigi sõjaväe relvastus oli pärit Esimesest maailmasõjast ja vajab kindlasti uuendamist. Selleks oli tarvis täiendavaid tehnilise ala spetsialiste-ohvitseri, kes oleksid suutelised moodsat relvastust ja laskemoona vastavalt tehnilistele nõuetele hooldama, remontima ja vajaduse korral tegeema muudatusi. Sõjatehnika kiire areng Esimese maailmasõja järgsel perioodil nõudis põhjalikumaid tehnikateadmisi. Sv Tehnikakooli uued õppekavad sisaldasid tehnikaülikoolides õpetatavaid aineid, mis võimaldanuks selle kooli lõpetajatel vajaduse korral edasi õppida tehnikaülikoolides. Sv Tehnikakooliga samal aastal oli asutatud Tallinna Tehnikainstituut (alates 1938. a Tallinna Tehnikaülikool), mis andis võimaluse kasutada kõrgema tehnilise hariduse saamiseks sealseid õppejõude ja laboratooriume.

Kõike seda arvestades avaldati 11. augusti 1936. a Riigi Teatajas nr 65 tehnilise ala ohvitseride ettevalmistamise seadus, milles määrati kindlaks üldised vastava kaadri ettevalmistamise põhimõtted rahuajal. Selle seaduse olulisemad punktid olid alljärgnevad.

Õppetöö Sv Tehnikakoolis kestab kuni 4 aastat. Eesmärgiks on ette valmistada sõjatehnilise eriharidusega ohvitseri, kusjuures õpilastele antakse sõjaline ja tehniline ettevalmistus. Sv Tehnikakooli lõpetanud ohvitserid läkitatakse kuueks kuuks tööpraktikale vastavatesse ettevõtetesse, mille järel ülendatakse lipnikud kaadriohvitseri õigustega nooremleitnantideks.

Sv Tehnikakooli võetakse vastu meeskodanikke, kes on edukalt lõpetanud Sõjakooli aspirandiklassi või Lennukooli ja kes vastavad järgmistele tingimustele:

- 1) ei ole üle 25 aasta vanad;
- 2) omavad vähemalt täielikku keskkooli- (1923), gümnaasiumi-, Tallinna Tehnikumi, Tallinna või Tartu Pedagoogiumi haridust;
- 3) omavad hääleõigust Riigikogu valimistel ja rahvahääletusel ning riigiteenistuses olemise õigust;
- 4) ei seisa kohtu või eeluurimise all ega ole tunnistatud maksujõuetuks.

Kaitsevägede juhatajal oli õigus teha erandeid vanuse ülemmäära suhtes. Sõjaväe Tehnikakooli vastuvõetud õpilased-mitteohvitserid ülendati lipnikeks ja loeti kaitseväe tegevteenistusse astunuteks.

Kaitsevägede juhatajal oli õigus läkitada Sõjaväe Tehnikakooli juurde õppekursuse läbivõtmiseks kaitseväe tegevteenistuses olevaid ohvitseri.

Selle seaduse avaldamisele järgnes kaitsevägede ülemjuhataja 13. augusti 1936. a käskkiri nr 144, mis kõlas järgnevalt.

“§ 1. Käsini avada käesoleva aasta sügisel Sõjaväe Tehnikakooli alljärgnevate klassidega:

1. Käsirelvklass, 2. Suurtükiklass, 3. Pürotehnikaklass.

§ 2. Kooli luban vastu võtta kuni 45 õpilast.

§ 3. Võistluskatsed Sõjaväe Tehnikakooli astumiseks korraldada alates 5. oktoobrist s.a.”

Ülalpool toodud teade avaldati Eesti keskajalehtedes ja see põhjustas noormeeste hulgas suurt huvi, sest selles koolis toimus õppimine täielikult riigi kulul ja lõpetamisel oli kindlustatud soliidne teenistukoht. Avaldusi laekus kokku 400 ümber. Arstlikule läbivaatusele kutsuti 190 kandidaati. Läbivaatus oli väga range ja kandidaatide arv langes umbes sajale. Nõudlikkust tervisliku seisundi kohta illustreerib fakt, et kõik noormehed olid lõpetanud Sõjakooli, sinna aga võeti ainult täiesti terveid. Igatahes ei olnud võistluskatsetel ühtegi prillikandjat.

7.–17. oktoobrini toimusid sisseastumise võistluskatsed. Kirjalikud katsed olid eesti keeles, algebras ja trigonomeetrias. Nende lõppedes oli jäänud alles 55 kandidaati. Järgnevatel suulistel katsetel algebras, geomeetrias, trigonomeetrias, füüsikas koos mehaanikaga, keemias ja tehnilises joonestamises selgitati välja 44 õnnelikku. Võistluskatsed olid täiesti erapooletud, mingeid soovitusi kõrgemalt poolt ei arvestatud. Vastuvõetud õpilased jagunesid alljärgnevalt: käsirelvklassi 19, suurtükiklassi 13 ja pürotehnikaklassi 12 õpilast. Neile lisandus 6 kaadriohvitseri, kes soovisid täiendada oma tehnilisi teadmisi.

Õppetöö Sõjaväe Tehnikakoolis

Kooli juhatus oli järgmine.

Kooliülem: kol-ltn Artur Normak, 1939. a maikuust kol-ltn Artur Simson, VR II/3

Suurtükiklassi ülem: kapten Vassil Villemson

Käsirelvklassi ülem: kapten Alfred Kandre

Pürotehnikaklassi ülem: kapten Leo Rannit

Käsundusohvitser: kapten Rudolf Jõuram

Kol-ltn Artur Normak oli laia silmaringiga haritud ohvitser, lõpetanud Eesti Kõrgema Sõjakooli, õppinud Prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis ja aastatel 1929–1934 oli Eesti sõjaväeliseks esindajaks Pariisis. Enne Sv Tehnikakooli ülema kohale määramist oli ta sidepataljoni ülem.

Klassiülemad kaptenid V. Villemson ja A. Kandre olid Sv Tehnikakooli I lennu lõpetajad ja oma ala suured asjatundjad. Pürotehnikaklassi ülem kapten L. Rannit oli lõpetanud Tallinna Tehnikainstituudis keemiateaduskonna ja asus tööle 1937. a.

Sv Tehnikakool asus SÜÕ kasarmute I blokis Tondil, kus paiknesid ka Kõrgem Sõjakool, raamatukogu ja Sõjakooli ülema korter. Õpilased elasid kasarmus sõjaväekorra järgi. Linna lubati äripäeviti kord nädalas ja laupäeviti 36-tunnise loaga. Selline eluviis ei sobinud abielumeestele ja sellepärast ei olnud ükski õpilane abielus, ehkki seaduses sellekohast nõuet ei olnud. Erandina elasid kaadriohvitserid-õpilased oma kodudes ja võtsid osa ainult teoreetilistest ülikooliloengutest ja sõjatehnilistest õppeainetest. Õpilastele maksti esimesel kahel aastal 30 krooni kuus ja järgmistel aastatel 60 krooni kuus taskuraha. Varustusrahasid maksti kaadriohvitseridele ettenähtud ulatuses. Toitlustamine toimus SÜÕ ühissööklas, kuhu mindi rivikorras kolm korda päevas. Söök oli Sõjakooli aspirantidele ja ohvitseriklassidele ühesugune. Mingeid olmemuresid õpilastel ei olnud.

Sv Tehnikakoolis toimus õppetöö kolmel erialal.

1. Tallinna Tehnikainstituudi õppeainetes
2. Sõjatehnilistes õppeainetes
3. Kutseohvitseri õppeainetes

Esimene õppeaasta oli peaaegu täielikult pühendatud tehnikainstituudi ainele. Vähesel määral tehti riviõppust, kehalist kasvatust ja treeniti laskmist.

Teisel õppeaastal oli pearõhk samuti tehnikainstituudi õppeainetel, kuid juba esines praktilisi töid relvade remondi ja laskemoona valmistamise alal. Esimese õppeaasta kutseohvitseri õppeainete lisandusid teisel aastal ratsasõit ning eesti, vene ja saksa keel.

Kolmandal ja neljandal õppeaastal olid kavas sõjatehnilised ja kutseohvitseri õppeained.

Tallinna Tehnikainstituudi õppeained

Käsirelva- ja suurtükiklassi õpilaste õppekava oli nagu mehaanikaosakonna üliõpilaste oma.

Pürotehnikaklassi õpilased õppisid keemiaosakonna õppekava järgi. Et keemiaosakonnas oli palju laboratoorseid töid, siis immatrikuleeriti teisel semestril selle klassi õpilased Tallinna Tehnikainstituuti ning nende õppetöö ja praktikumid toimusid koos keemiaosakonna üliõpilastega.

Ühised loengud keemias ja füüsikas toimusid algul Koplis, kuhu sõidutati Sv Tehnikakooli õpilased kahe bussiga. Hiljem kasutati ühte bussi ainult pürotehnikaklassi õpilaste transpordiks. Enamik loenguid peeti Sv Tehnikakooli auditooriumis. Tehnikainstituudi õppejõud toodi kohale sõiduautoga.

Eksamid ja praktilised tööd sooritati järgmistes ainetes.

I. Ühised õppeained kõigile Sv Tehnikakooli õpilastele

1. Analüütiline geomeetria.

2. Matemaatiline analüüs.

3. Kujutav geomeetria ühes praktikumiga.

Kõike kolme eespool nimetatud õppeainet luges prof A. Borkvel, assisteeris G. Kangro.

4. Füüsika ühes praktikumiga, dots E. Kilkson ja assist A. Koppel.

5. Üldine mehaanika ühes praktikumiga, prof J. Nuut ja assist R. Aavakivi.

6. Tehniline joonestamine, dots K. Grimm ja assist P. Vesilind.

7. Elektrotehnika ühes praktikumiga, prof O. Reinvald ja assist V. Anvelt.

8. Mehaaniline tehnoloogia, dots H. Einberg.

9. Masinate üldõpetus, dots H. Einberg.

10. Tööstusmasinad ühes praktikumiga, dipl ins E. Savi.

11. Tööstuslik tervishoid, dr K. Ruusma.

12. Tööstuslikud õnnetused ja nende vältimine, dots P. Volmer.

13. Anorgaanilise keemia põhijooned, prof E. Jaakson.

II. Käsiõpe- ja suurtükiklassile

14. Numbrilised meetodid ühes praktikumiga, prof A. Borkvel ja assist G. Kangro.

15. Diferentsiaal- ja integraalarvutused.

16. Diferentsiaalvõrrandid.

Kaht viimast õppeainet lugesid prof J. Nuut ja assist R. Aavakivi.

17. Tehniline mehaanika ühes praktikumiga, prof O. Maddisson, assist H. Laul ja E. Vaino.

III. Pürotehnikaklassile

18. Anorgaanilise keemia erikursus, prof E. Jaakson.

19. Analüütilise keemia põhijooned, prof E. Jaakson.

20. Orgaanilise keemia põhijooned, prof P. Kogerman.

21. Keemia praktikum, assist-d A. Väarismaa ja H. Raudsepp.

22. Mehaanika põhijooned, dots E. Kilkson.

Õppetöö oli väga pingeline esimesel semestril, sest Sv Tehnikakoolis algas õppetöö 6 nädalat hiljem kui tehnikainstituudis, agaksamid tulid sooritada semestri lõpul samal ajal üliõpilastega. Eksamitega ei tulnud toime 2 õpilast,

kes pidid koolist lahkuma ja arvati reservi. Hilisem õppetöö sujus plaanipäraselt.

Tehnikainstituudi õppejõududega oli hea koostöö, välja arvatud üksikjuhtumid. Silmapaistvamad professorid olid Jüri Nuut ja Paul Kogerman, kelle loenguid oli nauding kuulata. Ainekäsitus oli loogiline, kõigile arusaadav ja täiendatud huvitavate näidetega tegelikust elust.

Prof Albert Borkvel oli õpilaste seas populaarne, sest ta oskas kuulajatele läheneda. Tema loengud olid arusaadavad ja hästi konspekteerivad. Praegu peab küll mainima, et tema analüütilise geomeetria käsitus oli vananenud.

Dots Hans Einberg oli suurte tööstuslike kogemustega õppejõud. Ta oli halva kuulmisega, kuid see ei seganud tema ettekannet. Oma loengu tähtsamad punktid kirjutas ta selge käekirjaga tahvlile. Keerukad tehnoloogilised skeemid joonistas ta värviliste kriitidega.

Dots Ernst Kilksoni ainekäsitus oli raskepärane ja loogikata. Eksamil tekkis õppejõu ja õpilase vahel tihti arusaamatusi.

Pürotehnikaklassi õpilastel olid kõige töömahukamad praktilised tööd laboratooriumides, seda nii analüütilises kui ka orgaanilises keemias. Tolleaegsed assistendid, hilisemad akadeemikud Oskar Kirret ja Hugo Raudsepp olid küllaltki nõudlikud. Suured raskused tekkisid õppetöös prof Ottomar Maddisoniga. Ta oli küll suurepärane teadlane, kuid halb pedagoog. Tema vaigse häälega ettekantud loengut oli raske jälgida ja konspekteerida. Pealegi oli ta raske iseloomuga. Ühe õpilasega oli tal suurem konflikt, mida suutis lahendada ainult suurte diplomaatiliste kogemustega kooliülem. Hiljem võis kohvikus tihti näha kooliülemat ja professorit sõbralikus vestluses, mis mõjus soodsalt ka õpilaste edasijõudmisele.

Sõjatehnilised õppeained

I. Kõikidele klassidele

1. *Sise- ja välisballistika, ltn A. Sivadi, mag. mat.*
 2. *Relvade materiaalosa alused.*
 3. *Relvade konstruktsioonid.*
 4. *Tulejuhtimise ja vaatlusabinõude materiaalosa.*
- Kolme viimati nimetatud ainet luges kpt Ernst Tiivel.*
5. *Lõhkeained ühes praktikumiga, kpt L. Rannit.*
 6. *Üldpraktilised tööd, kpt V. Villemson.*
 7. *Käsirelvade materiaalosa ja ülevaatus, kpt O. Kåbala ja kpt A. Kandre.*
 8. *Suurtüki materiaalosa ja ülevaatus, kpt V. Villemson.*
 9. *Tankitõrje- ja saaterelvade materiaalosa, ltn Lumiste.*
 11. *Laskemoona materiaalosa, ltn A. Feofanov.*
 12. *Käsirelvade laskemoon, ltn A. Feofanov.*

13. Suurtüki laskemoon, kpt L. Rannit ja n-ltn E. Nurmet.
14. Praktilised tööd laskemoona valmistamise ja korrastamise alal, kpt L. Rannit ja hr H. Leetma.
15. Puhastus- ja määrdeained, kpt V. Villemson.
16. Relvvarustuse korraldamine ja hooldamine, kpt J. Lootsar.

II. Käsirelvaklassile

17. Käsirelvade remont, kpt A. Kandre.

III. Suurtükiklassile

18. Suurtükide remont, kpt V. Villemson.

Kõikide ülalpool loetletud õppeainete hinded on õpilaste lõputunnistusel, kuid nende maht on erinev. Käsirelvade materiaalosa oli põhjalikum käsirelvaklassile. Suurtükide materiaalosa oli kõige põhjalikum suurtükiklassil. Eesti sõjaväes oli kasutusel üle kümne kahuri- ja haubitsatüübi, lisaks sellele õhutõrjekahurid, mida kõike pidid selle klassi õpilased tundma õppima. Pürotehnikaklass piirdus 76,2 mm Vene välikahuri materiaalosa täieliku tundmaõppimisega, 84 mm Inglise välikahuriga ja 114 mm Inglise kergehaubitsaga tutvuti põgusalt.

Laskemoona alal oli kõige põhjalikum ettevalmistus pürotehnikutel, suurtükiklassi õpilased õppisid laskemoona vähem ja käsirelvaklass ainult püsside ning püstolite laskemoona.

Üldpraktilised tööd viidi läbi Rahumäe relvatöökodades, kus õpilased valmistasid oma kätega lihtsamaid metallesemeid ja õppisid kasutama metallitöötlemise masinaid.

Suurtükide materiaalosa tunnid toimusid SÜÕ suurtükipargis Tondil ning Rahumäe relvatöökodades ja Arsenalis. Laskemoona praktilised tööd toimusid Männiku laskemoonatöökodades.

Enamik õppejõude oli Sv Tehnikakooli I lennu lõpetajad. Praktilisi töid juhendasid põhiliselt vastavate klasside ülemad. Teoreetiliste ainete õppejõududest oli silmapaistvaim kpt Ernst Tiivel. Ta oli end täiendanud mitmes tehnikaülikoolis Prantsusmaal ja oskas ainet esitada huvitavalt ning arusaadavalt. Sealjuures oli ta väga nõudlik ja täpne.

Et meil ei olnud paljudes ainetes mingeid õpikuid, olid vastavad õppejõud koostanud loengute konspektid. Üks mahukamaid oli kpt L. Ranniti lõhkeainete konspekt, mille maht oli 385 lehekülge.

Sv Tehnikakoolis saadi relvade konstruktsiooni ja remondi alal vajalikud teadmised, nii et hilisemas teenistuskäigus sõja ajal tulid selle kooli lõpetanud ohvitserid oma ülesannetega hästi toime.

Kutseohvitseri õppeained

Kutseohvitseri ettevalmistus toimus kahel viimasel aastal vastavalt Sõjakooli ohvitseriklasside õppekavadele intensiivselt. Käsirelvaklassi õpilased said jalaväeohvitseri, suurtüki- ja pürotehnikaklassi õpilased suurtükiväeohvitseri ettevalmistuse. Sv Tehnikakooli lähetatud kaadriohvitserid olid enamikust õppeainetest vabastatud ja kasutasid aega Tallinna Tehnikaülikoolis edasiõppimiseks.

Kõik pürotehnikaklassi õpilased olid Sõjakoolis aspirandina saanud jalaväe ettevalmistuse, seetõttu oli neil raskusi uue väeliigiga kohanemisel. Nende õpilaste suurtüki laskeasjanduse tunnid usaldati Sõjakooli suurtükiväe ohvitseriklassi ülemale mjr R. Kolgale, kes drillis pürotehnikaklassi õpilasi suure püsivuse ja kannatlikkusega, nii et praktilistel laskmistel Jägala polügoonil ei olnud nad halvemad suurtükiklassi õpilastest.

Palju õppeaineid kuulati koos ohvitseriklasside õpilastega. Omavaheline läbisaamine oli sõbralik.

Loengutel ja harjutustel läbivõetud materjalid ning õppejõudude tööeksperimentid olid paljudel juhtudel vananenud. Lektorid edastasid oma loengutel enamasti vaateid, mis pärinesid Esimese maailmasõja ja Vabadussõja kogemustest. Oli lõppenud sõda Abessiinias ja Hispaanias ning alanud Teine maailmasõda. Nendes võitlustes rakendatud tehnikat ja taktikat tulnuks tutvustada ka õpilastele. Pärast baaside lepingu sõlmimist Nõukogude Liiduga jäädigi nagu millegi ootele.

Sv Tehnikakooli õpilased võtsid neil aastatel osa kõikidest manöövritest. Viimane oli talimanööver detsembrikuus 1939, mil toimus Soome sõda. Kõigil manöövritel tegutsesid õpilased reameeste ja seersantide ülesannetes, kuid nii jäid juhtimise kogemused saamata.

Sv Tehnikakooli õpilased olid nelja õppeaasta jooksul SÜÕ ohvitserkonna täieõiguslikud liikmed. Nad võisid kasutada SÜÕ ohvitseride kasiinot ja osa võtta seal toimuvatest pidustustest. Suvevaheaegadel viibisid mitmed õpilased ohvitseride puhkekodudes Pärnus ja Narva-Jõesuus. Väljaspool teenistust koheldi neid ohvitserkonnas võrdsetena.

Käsirelvaklassi õpilased lõpetasid esimesena Sv Tehnikakooli ja nad ülendati Eesti Vabariigi Presidendi käskkirjaga relvastatud jõududele 16. veebruarist 1940. a nr 9 nooremleitnantideks. Vastav aktus toimus Sv Tehnikakooli ruumides, kus esines tervituskõnega kindral J. Laidoner. Kokku lõpetas 15 lipnikku ja 1 leitnant. Pärast langes sisseastunuist 3 õpilast nõrga edasijõudmise pärast välja ja 1 õpilane suri õnnetusjuhtumi tagajärjel. Parimate lõpetajatena said kuldtaskukella Roland Ilves ja Elmar Tulviste. R. Ilves suri paraku kuu aega hiljem verehaigusse. Edasi suunati lõpetajad kuuekuusele tööpraktikale. Lähetatud leitnant Jaan Roose (Roo) suunati edasi õppima Tallinna Tehnikaülikooli mehaanikaosakonda.

Suurtüki- ja pürotehnikaklassi õpilased jätkasid õppetööd. Lõpetamise eel toimusid Eesti Vabariigis pöördelised sündmused, mille elasid läbi ka Sv Tehnikakooli jäänud õpilased. 17. juunil vabastati mõne tunni jooksul SÜÕ territoorium Tondil Punaarmee üksustele ja Sv Tehnikakool koos SÜÕ juhtkonnaga kolis Prantsuse Lütseumi hoonesse Hariduse tänaval. Seal elati üle alandav relvade üleandmine. Õppetöö oli juba varem lõppenud ja hinded välja pandud. Kurioosumina võiks märkida ratsasõidu hindamist mjr O. R. Hindpere poolt. Et ratsutamise võimalust enam ei olnud, küsis major õpilaselt, millise hobusega ta ratsasõidu tundides sõitis, ja selle järgi pani hinde kirja.

Suurtüki- ja pürotehnikaklassi õpilased ülendati nooremleitnantideks Eesti Vabariigi Presidendi 9. juuli 1940. a käskkirjaga nr 36 relvastatud jõududele. Vastav aktus toimus 10. juulil Ohvitseride Keskkogu suures saalis. Sõna võttis uus sõjavägede juhataja kindralmajor G. Jonson. Suurtükiklassi lõpetas 13 lipnikku ja 3 leitnanti, pürotehnikaklassi 12 lipnikku ja 2 leitnanti. Paremate lõpetajatena said kuldtaskukella suurtükiklassist Julius-Aleksander Kabel ja pürotehnikaklassist Agu Aarna. Viimane oli nelja aasta jooksul olnud pidevalt kursuse vanem.

Muutunud olukorra tõttu tühistati ettenähtud tööpraktika. Samuti lõpetati käsirelvaklassi praktika ja õpilased suunati väeosadesse. Paremad lõpetajad valisid töökohad Sõjamineisteriumis, kuid selle likvideerimisel määrati nad Punaarmee väeosadesse. Seejuures sattusid käsirelvaklassi lõpetanud Punaarmees enam-vähem tehnilistele ametikohtadele, aga suurtüki- ja pürotehnikaklassi lõpetanud määrati enamikus rühmaülemateks. Sõjakeerises võitlesid endised õpilased nii ühel kui teisel poolel. Suuremat sõjalist karjääri tegid Punaarmees kaadriohvitserid kpt Jaan Roo ja ltn Enn Raendi, kes jõudsid kaardiväe alampolkovniku auastmeni. Saksa armees oli edukaim suurtükiklassi lõpetanud nooremleitnant August Võhma, kes ülendati sõja lõpus majoriks.

Paljud täiendasid sõjapäevil ja hiljem oma haridust ning lõpetasid ülikooli. Eestis jõudsid nii kaugele 5 ja välismaal 3 õpilast. Teadusliku kraadi omandasid pürotehnikaklassi lõpetajad Agu Aarna tehnikadoktorina ja Edgar Arumeel keemiakandidaadina. Professor A. Aarna oli 16 aastat Tallinna Polütehnilise Instituudi rektor.

Sõjaväe Tehnikakooli III kursus 1938–1940

Sv Tehnikakooli III kursuse komplekteerimise aluseks oli sõjavägede ülemjuhataja 1. märtsi 1938. a käskkiri nr 42. Avati elektrotehnikaklass ja motomehaanikaklass. Õppetöö algas 1. septembril 1938. a. Sisseastumiseksamid toimusid alates 27. juunist. Sooviavaldusi oli 400 ringis. Pärast arstlikku kontrolli jäi alles 250 kandidaati, kes alustasid võistluskatsetega.

Sisseastumiseksamid olid analoogsed II kursuse omadega. Vastu võeti elektrotehnikaklassi 22 ja motomehaanikaklassi 23 õpilast. Elektrotehnikaklassi ülem oli kapten Paul Kommusar, motomehaanikaklassi ülem kapten Voldemar Issako. Õppetöö algas 1. septembril ja õppekavad vastasid kahel esimesel aastal sisult ja ulatuselt II kursuse käsirelva- ja suurtükiklassi õppeainetele. Tehnikaülikoolis õpiti mehaanikaosakonna õppekava järgi, millele pidi järgnema 2 aastat sõjatehnilisi ja kutseohvitseri õppeaineid. Tehniline mehaanika I asendati rakendusmehaanikaga, mida luges dots H. Einberg. See asendus oli tingitud prof O. Maddisoni raskepärasest iseloomust ja vahejuhtumistest II kursuse õppetöös. Dots H. Einberg juhendas lahkunud dots K. Grimmi asemel ka tehnilist joonestamist. Uue õppeainena oli motomehaanikaklassi õpilastel ette nähtud autojuhtimise tunnid.

Esimesel õppeaastal langes edasijõudmatuse tõttu välja 2 õpilast, omal soovil lahkus 1 õpilane ja 1 õpilane viidi üle Sõjakooli ohvitseriklassi. Õppetöö algul eemaldati kursusel ebaväärika käitumise pärast 2 õpilast.

Sv Tehnikakooli III kursuse õppetöö katkes kahe aasta pärast, sest muutunud poliitilise olukorra tõttu lõpetati Sv Tehnikakooli tegevus. III kursuse õpilased ülendati siseministri käskkirjaga nooremleitnantideks.

Kokku ülendati 39 lipnikku ning määrati teenistuskohdadele Eesti sõjaväes ja selle likvideerimisel septembrikuus viidi nad üle Punaarmee koosseisu. Teises maailmasõjas võideldi mõlemal poolel. Erilist karjääri sõjaväes ei saavutanud keegi. Küll aga täiendati oma haridust pärast sõda. Teadaolevail andmeil lõpetasid ülikooli kodumaal 4 ja välismaal 8 endist õpilast. Kandidaadi teadusliku kraadi omandasid kodumaal matemaatikas Karl Allik, keemias Heino Kipper ja pedagoogikas Roman Nõvandi.

Sõjaväe Tehnikakooli IV kursus

1940. a. kevadel kuulutati välja vastuvõtt Sv Tehnikakooli IV kursusele käsirelva-, suurtüki- ja pürotehnikaklassi. Võistluseksamid korraldati juunikuus, kuid muutunud olukorra tõttu õppetööd enam ei toimunud.

Kokkuvõttes ei saanud Sv Tehnikakooli II–III kursuse õpilased järgnevas sõjategevuses oma võimeid täiel määral näidata ja pärast sõdagi jäi Punaarmeesse edasi teenima ainult üks ohvitser – Elmar Tulviste, kes saavutas majori aukraadi. Küll aga töötasid nad edukalt tsiviiltehnistel aladel. Eriti silmapaistev on olnud välismaale sattunute elukäik, kellest põhiosa töötas hinnatud inseneridena ja konstruktoritena suurfirmades. See oli ka arusaadav, sest Sv Tehnikakooli astusid tehniliste huvidega noormehed, keda meelitas riigi kulul tehnilise hariduse saamine.

Õpilaste vastuvõtmine Sõjaväe Tehnikakooli.

Sõjaväe Tehnikakooli võetakse vastu 1940. a. sügisel järjekordne lend õpilasi käsirelva-, suurtüki- ja pürotehnikaklassi.

Sõjaväe Tehnikakooli eesnimetatud klassidesse sisse astuda soovijatel reservlastel tuleb esitada vastavad sooviavaldused Sõjaväe Õppeasutiste ülemale kuni 27. aprillini 1940. a. Õigel ajal esitatuks loetakse sooviavaldused, mis on pandud postile hiljemalt eespoolnimetatud kuu-

päeval. Kooli vastuvõtmise tingimused ja sooviavalduste juures esitamisele kuuluvate dokumentide loetelu on toodud „Tehnilise alal ohvitseride ettevalmistamise seadluses“ (RT 1936, 65, 556) § 14 ja 17.

Sooviavaldused on tempelmaksuvabad. Võistluseksamid korraldatakse alates 26. juunist 1940. a.

Võistluseksamid on kirjalikud ja suulised. Lähemaid andmeid võistluseksamite kohta annab Sõjaväe Tehnikakool.

Sõjavägede Staap.

Väljavõte ajakirjast Sõdur nr 7–8 1940

Sõjaväe Tehnikakoolis ja Nõukogude armees kuni lahkumiseni Eestist 16. juulil 1941

26. septembril 1936 sain Sv Tehnikakooli ülemalt kirja, et Kaitsevägede Staabi ülema loal võin tulla sisseastumise võistluskatsetele 8. oktoobril

Punaarmee leitnant E. Tulviste
1940. a.

1936. a. 5. oktoobril oli kaitseväe keskaiglas arstilik ülevaatus, kus ligi 400 soovijast langes osa välja, eriti just nägemise tõttu (prillidega mehi vastu ei võetud). Võistlus oli pingeline, vastu võeti kolme klassi (käsirelva-, suurtüki- ja pürotehnikaklass) komplekteerimiseks 45 soovijat. Sain pingereas 24. koha. Anti välja igapäevane vormiriietus ja varsti saadeti meid linna rätsepa juurde mõõtu andma linnaskäimise vormi õblemiseks, sest olime verivärsked lipnikud, seega juba ohvitserid. Esimesed kaks aastat saime 30 krooni kuus (lisaks tasuta söök, korter, voodiriided ja õppevahendid), järgmised kaks aastat juba 60 krooni kuus. Peale selle saime varustusraha: esimesel aastal 360 krooni, teisel aastal 180 ja kolmandal aastal 240 krooni. See oli tol ajal suur raha, sest riiete kvaliteet oli hea ja nad pidasid kaua vastu. Elasime ja õppisime Tondi kasarmute I plokis, ühes majas Kõrgema Sõjakooliga. Meil oli oma auditoorium ja esimesed kaks aastat õppisime Tallinna Polütehnilise Instituudi

aineid. Lektoriteks olid instituudi õppejõud professorid Nuut, Maddisson, Borkvel, Kilkson, Einmann jt, assistentideks praegused professorid Kirret, Laul, Vesilind, Maasikas, Aavakivi ja Soonvald. Nad käisid loenguid pidamas meie auditooriumis Tondil, praktikumide tegemiseks viidi meid bussiga Koplisse. Nii kestis see kaks aastat, siis hakkasime õppima ohvitseride juhendamisel sõjalisi aineid. Ka vene keelt andsid ohvitserid: kolonelleitnant Rimmel ja major Kulasalu.

1937. aastal käis Eestis Nõukogude Liidu sõjaväe delegatsioon marssal Jegorovi juhtimisel, kes oli sel ajal kindralstaabi ülem ja ühtlasi Nõukogude Liidu kaitse rahvakomissari esimene asetäitja. Ta oli väikest kasvu mees ja kandis nähtavasti seetõttu kõrge kontsaga säärikuid. Ta tuli koos nelja kaaslasega meie auditooriumi prof Nuudi loengu ajal. Tulijad kandsid Punaarmee vormi ja peas olid neil *budjonnovkad*. Olime üllatunud prof Nuudi laitmatust ja korrektsest vene keele oskusest, sest meile oli sel ajal teadmata, et ta oli sündinud Leningradis, seal ülikooli lõpetanud ja alles 1921. aastal Eestisse opteerunud. Nad jutlesid omavahel väga elavalt, marssal lasi meist pilgu üle libiseda ja lahkus oma saatjaskonnaga. Meie eluruumides oli ta imetlenud, et voodid olid laitmatult siledad ja tekitriibud hästi kohakuti. Siis aga tekki tõstes avastanud ta, et magasime vedrumadratsitel. Marssalil jäi elada veel vaid kaks aastat: 22. veebruaril 1939 hukati ta rahvavaenlasena. Koos temaga hukati veel marssalid Tuhhatševski ja Blücher. Viiest esimese järgu armeekomandörist hukati 3, kõik 10 teise järgu armeekomandöri, 57 korpusekomandörist 50, 186 diviisikomandörist 154, kõik 16 esimese ja teise järgu armeekomandöri, 28 korpusekomandörist 25, 64 diviisikomandörist 58, 456 polkovnikust 401.

Esimesed kaks aastat oli Sõjaväe Tehnikakooli ülemaks kol-ltn Normak, kes oli lõpetanud Kõrgema Sõjakooli ja täiendanud end Prantsusmaal. Ta oli esinduslik, kandis hästi vormi ja meiega ta kuigipalju ei tegele. Käsundusohvitseriks oli kapten R. Jõuram (hilisem alampolkovnik), käsirelvaklassi ülemaks kapten A. Kandre (hilisem alampolkovnik ja minu ülem 2. Eesti diviisis), suurtükiklassi ülemaks V. Villemson (elab praegu USA-s) ja pürotehnikaklassi ülemaks kapten Rannit (elab Austraalias). Kursuse vanemaks oli meie hulgast Agu Aarna, hilisem Tallinna Polütehnilise Instituudi kauaegne rektor. Kooli oli õpilastena komandeeritud 6 kaadriohvitseri leitnandi auastmes: Mõtsküla, Värk, Raendi, Liiv, Roose (Roo) ja Kristjuhan.

Sv Tehnikakoolis olid kõik võimalused õppimiseks ja maiseid muresid üpris vähe. Abiellumine oli keelatud ja see tehti teatavaks juba kooli astumisel. Ruumide koristamise ja kütmisega tegelesid selleks palgatud teenijad, puhtus ja kord olid eeskujulikud. Linnaloo saamisega probleeme ei olnud ja linnas kandsime vormi juurde kuuluvaid kreemikarva kindaid. Lubatud oli kasutada ohvitseride kasiinot ja seal me ka käisime. Sel ajal töötas Tondil veel ohvitseride klass õppeajaga kaks aastat. Igasugustest toimkondadest

olime vabad, meie ülesanne oli vaid sisemine korrapidamine. Peale auditooriumi oli meie käsutuses küllaltki suur lugemistuba raadio ja ajalehtedega. Seal võis ka õppida. Vahetevahel kontrollisid klassiülemad meie relvi ja isiklikke kappe, aga muidu oli meil täielik omavalitsus. Voodite ülestegemine hommikuti läks ladusalt, sest meile telliti magamiseks vedrumadratsid ja need oli siledad ning ühekõrgused. Ainult tekitriibud pidime hommikuti jutti ajama.

Koos sõjaliste ainete õppimisega algasid ka praktikatunnid relvatöökodades, mis asusid ligi 0,5 km kaugusel. Relvatöökodade ülemaks oli major Lootsar (hilisem alampolkovnik). Õppisime seal lukksepatööd, treimist, freesimist, keevitamist, käsirelvade remonti, suurtükkide materiaalosa jne. Sõjaväes oli sellest hiljem palju kasu. Veel käisime tutvumas tööga Arsenalis, sadamatehastes ja mujal. Suviti olid ekskursioonid Lõuna-Eestisse, läbi sõidul külastasime väeosi.

Vastavalt Hitleri-Stalini 23. augusti 1939. a kokkuleppele toodi sügisel 1939 Eestisse Nõukogude väed. Asutati baasid Paldiskisse, Kloogale, Raplasse ja mujale. Sellest palju ei räägitud ja meie õppetöö kulges vanas vaimus. Ei mäleta, et meid oleks sellest situatsioonist tol korral ametlikult informeeritud. Käisime ballil ohvitseride kasiinos Raekoja platsis, millest võttis osa ka kindral Laidoner. Eesti Panga kõrvale hakati ehitama uut ohvitseride kasiinot (praegune poliitharidusmaja).

Esimestena lõpetas Sv Tehnikakooli 15 käsirelvaklassi lipnikku. Vabariigi Presidendi 16. veebruari 1940. a käskkirjaga nr 9 relvastatud jõududele ülendati meid nooremleitnantideks. Sel puhul korraldati Sõjaväe Tehnikakooli auditooriumis 23. veebruaril pidulik aktus, kus sõjavägede ülemjuhataja kindral Laidoner meid tervitas ja andis kätte lõputunnistused ning parimatele lõpetajatele taskukellad. Peale SÜÕ ülema kolonel K. Lauritsa ja Sv Tehnikakooli ülema A. Simsoni võtsid aktusest osa veel Sõjavägede Staabi ülem kindralmajor A. Jaakson, inseneriväe inspektor kolonel Normak (endine meie kooli ülem), jalaväeinspektor kolonel Siir, kolonelleitnant Reinola jt. Tallinna Tehnikaülikooli õppejõududest olid aktusel rektor professor J. Nuut, professorid Borkvel ja Einberg, magister Aavakivi, assistent Soonvald jt.

Nüüd järgnes praktika Arsenalis, Männiku laskemoonaladudes ja siis Narvas 1. rügemendis relvurohvitseri juures, kelleks oli sünge ja tihti tööl purjus kapten Virk. Elasin korteris Narva linna keskväljakul viinakaupluse kohal, kus mul oli kasutada suur möbleeritud tuba. Narva oli sel ajal nägus vanaaegne linn ilusa raekoja ja korras majadega. Säilinud olid mõlemad kindlused jõe mõlemal kaldal. Narva-Jõesuu oli korras ja hoolitsetud, tiikidel ujusid luigid, muru oli pügatud ja lillepeenrad hoolitsetud. Päeval olin lasketiirus või kontrollisin allüksustes relvi, õhtul olin vaba. Käisin Narva muuseumis ja tutvusin linna vaatamisväärsustega. Sellesse ajajärku kuulub

ka sõit Oru lossi ratsarühma relvi kontrollima. Sõitsin rongiga Oru jaama, kus ootas mind sõdur kalessi ette rakendatud toreda hobusega. Mäletan, et sõitsime piki kuusealleed ja ilm oli suviselt ilus. Oru lossis oli perenaiseks Linda Maasikamäe, kes tutvustas mulle pärast relvade ülevaatust Oru lossi ja lossiparki. Pargis ühes grotis oli allikavesi nii puhas ja selge, et võis kogemata vette astuda seda märkamata. Lossi ja mere vahel hoolitsetud terrassil istus pingil president K. Päts ilma igasuguse ihukaitsjata. Mõni kuu enne seda olin vahtkonnaülemaks Kadrioru lossis, aga siis ma teda ei näinud.

16. juunil 1940. a olid mul Narvas külas Hilja ja õde Erika oma mehega. Käisime Narva-Jõesuus, jalutasime Narva Pimeaias ja sõitsime Hilja vanematele Sinimägedesse külla, kus veetsime koos ilusa päeva. Järgmine päev oli minu sünnipäev, päikesepaisteline ja soe. Äkki märkasime Narvast tuleval maanteel pikki halle jalaväekolonne – Nõukogude väed tungisid Eestisse. Samal ajal kärgatas plahvatus Vaivara kalmistul: hakati õhkima Vabadussõja mälestussambaid. Nagu hiljem polkovnik F. Paulman² jutustas, olid nad kogunud Eesti piirile vägesid 2–3 päeva jooksul ja selle varjamiseks tehtud müra piki piiri sõitvate traktoritega. Balti riikide okupeerimine toimus ühel ajal, kusjuures Eestisse tunginud vägede arv oli 25 000, juurde arvamata siin baasides asunud vägesid. Neli päeva hiljem sõitsid tankide saatel Kadrioru lossi ette meeleavaldajad ja toimus riigipööre. Kooskõlas ülalpool nimetatud kokkuleppega lahkusid ajavahemikul 18. oktoobrist 1939 kuni 18. maini 1940 Eestist ligi 13 000 baltisakslast. Viimane laev Der Deutsche lahkus 18. mail 1940 ja selle pardal oli 463 ümberasujat, nende seas ka Sangaste sordiaretaja krahv Bergi järeltulijad, kes tegelikult olid Soome kodanikud.

Veel aga eksisteerisid vabariigi ametiasutused ja ka Eesti sõjavägi. Mind määrati Pagari tänaval asuvasse Sõjamineisteriumi relvastusosakonna sekretäriks. Tööpäev kestis kella 8–15ni, laupäeval tund vähem. Lõunasöök kuulus selle aja sisse ja see oli tasuta. Kahe kuu möödumisel ilmusid osakondadesse Nõukogude armee esindajad ministeeriumi üle võtma ja algas ankeetide täitmine vene keeles. Meie osakonna võttis üle kolmeliikmeline komisjon ja kui nad mõne tunni pärast lahkusid, oli relvastusosakonna ülema major Laeva kirjutuslaualt kadunud lauakell.

17. augustil 1940 abiellusin, saanud enne selleks loa Sõjakooli ohvitseride kogult. Laulatus oli Kaarli kirikus, pulmad peeti Üksnurmes mu isatalus. Sel ajal lükati meie kellaeg üks tund varasemaks ja see tekitas pulmaliste seas palju segadust.

Septembris 1940 organiseeriti Tallinna Jalaväe Sõjakool, mis asus esialgu Vene tänaval, ja mind viidi Sõjamineisteriumist sinna üle eriklasside juhatajaks. Mäletan, et kooli vastas samal tänaval oli söökla ja suur taldrikutäis

² Polkovnik **Fjodor Paulman** (1911–?). Eesti päritolu Nõukogude Liidu ohvitser. Lõpetas 1936. a Leningradis suurtükiväekooli. 1944. a oli 8. Eesti Laskurkorpuse suurtükiväe staabiülem.

suppi maksis 5 senti, kusjuures leiva ja saia eest raha ei nõutud – need olid kogu aeg laual.

Varsti kolisime Tondile, aga mingisuguseid eriklasse seal ei olnud. Oli kaks pataljoni kursante: I pataljoni vene, II pataljoni eesti rahvusest kursantidega, peale selle politrukkide kursus. Hoolitsesin õppeklasside korrasoleku ja varustuse eest. Mäletan sellest ajast õppeosakonnas töötavat kol Vellerindi, kes oli Eesti lennuväevormis ning paistis silma viisaka ja tagasihoidliku käitumisega. Ta arreteeriti varsti ja kadus teadmatult. Samuti arreteeriti kol Laats, kol-ltn Areng jt. Üks lektoritest oli II järgu intendant Šljahturov, suur jahi- ja kalamees, kes eestlastesse sõbralikult suhtus. Ta jutustas mulle järgmist: tema kuulnud tihti eesti kursante vandumas ja teadis, mis *kurat* tähendab. Aga ta kuulnud vandesõna *kuradikurat*. Ja seda küsinud ta topograafia lektorilt kapten Vellelalt, kes valdas vene keelt halvasti. Vellema vaadanud õnnetu näoga talle otsa ja kehitanud õlgu, siis aga langedud pilk Šljahturovi kraelõkmetel asuvale tunnusele (*intendant vtorovo ranga*), nägu selginenud ja vastanud: “*Eto tšort vtorovo ranga.*”

15. novembril 1940 ilmunud Rahvakaitse komissari käskkirjaga nr 05059 omistati mulle II järgu sõjaväetehniku aukraad ja määrati Sõjakooli relvurohvitseri abiks. Relvurohvitseriks aga oli meie endine Sv Tehnikakooli käsi-relvaklassi ülem kapten Alfred Kandre, kes valdas laitmatult vene keelt, ja relvatehnikuks klassikaaslane Sv Tehnikakoolist Mart Sõmer. Jalaväe Sõjakooli ülemaks oli algul polkovnik Vlassov, hiljem polkovnik Dorofejev ja kooliülem abiks polkovnik Tjütrin. Nad kõik olid hea rivilise ettevalmistusega kaadriohvitserid ja nähtavasti valitigi nad Eestisse saatmiseks kui parimad.

Korraldati laskeharjutusi, võistlusi suusatamises ja häirekorras retki täies lahinguvarustuses. Viimastest on mul hästi meeles suusaretk 13. jaanuaril 1941. a. Tõusime hommikul vara häirekorras ja ees seisis 20-kilomeetrine suusamatk linnast välja mööda Raudalu maanteed. Kuna eelmisel nädalal olin 15 kilomeetri suusatamises tulnud kolmandale kohale, valis kooliülem mind endale sideohvitseriks. Kohe hommikul sai teatavaks, et spordiinstruktor kapten Pliisnik olevat enda maha lasknud. Sõitsime välja mööda Raudalu maanteed ja olime läbinud vaevalt mõned kilomeetrid, kui varises kokku ja suri endine Eesti armee jalaväeinspektor polkovnik Siir. Õhtul koju jõudnud, saime teada, et samal päeval uppus oma korteris vanni topograaf major Veelma. Seega hukkus sel õnnetul 13. kuupäeval kolm Sõjakooli ohvitseri. Major Veelma elas samas korteris, kus oleme elanud meie juba üle 40 aasta (Laine 7–3).

Juuniku algul 1941 hakkas Sõjakooli saabuma ohvitseri, kes rivilises ettevalmistuses, sõjaväelises hoiakus ja lohakas vormikandmises meist erinesid. Nad majutati meist eraldi ja meiega nad ei suhelnud. Nende elukutse ja saabumise eesmärk selgusid 13. juunil (reede öösel vastu laupäeva), kui tuhandetest kodudest üle kogu Eesti veeti üle kümne tuhande inimese raud-

teejaamades ootavatesse loomavagunitesse ja saadeti asumisele Siberisse. See oli esimene küüditamine, mida meie inimesed nägid (teine suurem küüditamine oli 23.–24. märtsil 1949: siis küüditati ligi 60 000 inimest, kusjuures jäi tühjaks üle 20 000 talu). Juba juunis 1940 arreteeriti nimekamaid ja väljapaistvamaid inimesi – kokku üle 7000 (riigitegelasi, sõjaväelasi, riigiametnikke, tööstureid, majaomanikke jt).³ Juunis 1941 lasti Tondil liivaluidetel maha kpt Onni, v-ltn Koppel ja kaks kursanti, viimased selle eest, et nad olevat vahipostil gaganud.

Elasime sel ajal armees häireolukorras: tihti ööbisime kasarmus, kodunt lahkudes pidime jätma aadressi, kuhu olime läinud. 21. juuni õhtul läksime külla ltn Viktor Raidile, kes elas Männiku teel. Oli kesköö ja hakkasime lahkuma, kui kuulsime raadiost, et sõja puhkemine on tundide küsimus – Saksa väed on koondunud kõikjal Vene piirile. Meie sellele suurt tähelepanu ei pööranud: nagunii möllas Euroopas sõda ja segadus oli igal pool. Tulime koju ja heitsime puhkama.

Kui järgmisel hommikul, s.o 22. juunil 1941 Sõjakooli tööle jõudsin, ootas mind seal ees suur sagimine: saime teada, et varahommikul on Saksa-maa alustanud sõda Nõukogude Liidu vastu. Staadionile olid üles rivistatud ohvitserid ja kursandid ning selleks ülesseatud kõnepuldist pöördusid nende poole kõnega kooliülem ja poliitöötajad.

Mõned päevad hiljem ilmus Tondi kohale kaunis madalalt lennates üks Saksa pommitaja ja suundus mere poole. Kursandid määrati linna patrullima ja linna ümbrusse kaitserajatisi ehitama. Mind määrati lõhkamistöøde grupi ülemaks, abiks anti relvatehnik Mart Sõmer, 20 kursanti ja veoauto lõhkeainete veoks. Pääskülas ja Harkus lõhkasime pealtlaengutega paest pinnast, et ehitada kaevikuid. Plahvatused olid tugevad, aga tagajärjed nigelad. Märjamaale saadeti meie ratsarühm v-ltn Keskküla (Baratašvili) juhtimisel. Juuli alguspäevil mineerisin Pääsküla jõel kolm silda: raudteesilla, uue maantee-silla ja vana kivisilla. Kodus me öösi ei käinud, ööbisime kohapeal. Meie vormiriided olid muutunud lõhkeainest kollaseks ja pruuniks, samuti käed ja näod. Olime tööst nii kurnatud, et raudteesilla mineerimisel varises kokku ja jäi magama Mart Sõmer. Vedasin elektrisütikutest ühendusjuhtmed Pääsküla kõrtsi (see on praeguseks lammutatud) juurde ja kordamööda Sõmeriga olime juhtmete juures valvel. 14. juulil saadeti mulle järele auto korraldusega anda mineeritud sillad üle mereväe esindajatele ja tulla Tondile. Andsin mineeritud sillad aktiga üle, samuti 0,5 tonni lõhkeainet, aga õhkimiseks ettenähtud induktori viisin kaasa Tondile kui Sõjakoolile kuuluva vara. Tondil anti mulle uus vormiriietus, pesin end saunas puhtaks ja sain pika aja

³ 1940. a vangistati Eestis ligi 1000 ja 1941. a ligi 6000 inimest, kellest enamik mõisteti süüdi ja saadeti Nõukogude Liidu vangilaagritesse. 1941. a juunis-juulis küüditati Eestist Nõukogude Liitu ligi 11000 inimest ja 1949. a märtsis umbes 21000 inimest.

järeel koju. Ja siis selgus, et järgmisel päeval evakueerume Sõjakooliga tagalasse. Esimene ešelon oli lahkunud juba samal päeval.

15. juuli hommikul anti üksusele korraldus asuda rongile. Kuna Hilja ja ltn Talviku naine olid Üksnurmes minu vanemate juures, läksime kooliülema asetäitja komissar Sakirovi juurde, et ta lubaks meile Üksnurme sõiduks oma autot. Kuid millegipärast ei olnud tal juhti anda. Talvik oskas veidi autot juhtida ja lubas ilma juhita toime tulla. Tuleb tunnustada Sakirovi suurt usaldust meie suhtes, eriti selle tõttu, et juba olid meie hulgast mõned ohvitserid deserteerinud. Teel Sakusse peatasid meid mitu korda patrullid, aga takistusi edasisõiduks ei tehtud. Üksnurmes vanematega ja Hiljaga jumalaga jättes ütlesin, et hiljemalt 3–4 kuu pärast olen tagasi. Aga tagasi tulin alles 4 aasta ja 3 kuu möödumisel.

Üksnurmest tulles sõitsime Tartu maanteele M. Sõmeri koju, et teda ešeloni tuua, sest ka tema oli läinud kodustega jumalaga jätma. Ema aimas halba – nuttis südantlõhestavalt ja palus, et ma tema poja järele valvaksin, kui see vähegi võimalik on. M. Sõmer langes Velikije Luki lahingus 8. jaanuaril 1943. a. Sõitsime Järve jaama, asusime ohvitseridele määratud kaubavagunitesse ja kahe tunni pärast kell 13.30 algas sõit tundmatusse.